

Koloniale wandeling van Oudewater naar Haastrecht: tussen touw en porselein

Verhalen

Hendrik Lorentz (1871-1944)

De ontdekkingsreiziger Hendrik Lorentz werd op 18 september 1871 geboren in dit huis aan de Leeuweringerstraat. Zijn vader had in 1869 de panden Leeuweringerstraat 13 t/m 17 gekocht en daar dit nieuwe huis, met koetshuis en stal laten bouwen. Hij kon zich dat veroorloven omdat hij veel geld had verdiend in de tabaksteelt op Oost-Java. Met zijn vrouw en zes kinderen arriveerde hij in het voorjaar van 1871 in Oudewater. Oudewater beviel blijkbaar niet, want na twee jaar was de familie al weer vertrokken.

Hendrik Lorentz studeerde biologie en rechten aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Hij raakte gefascineerd door het bij westerlingen nog vrijwel onbekende Nieuw-Guinea. In 1903 nam hij deel aan de Noord Nieuw-Guinea Expeditie onder leiding van de Duitse geoloog C.E.A. Wichmann. In 1907 leidde hij zelf de Eerste Zuid Nieuw-Guinea Expeditie naar de met eeuwige sneeuw bedekte toppen van Centraal Nieuw-Guinea. De expeditie werd een fiasco door ziekte, uitputting en botsingen met de autochtone bevolking, de papua's. Het kwam zelfs tot een gevecht met de getergde bevolking, waarbij minstens één papua omkwam. Twee jaar later ging Lorentz opnieuw op pad. De Tweede Zuid Nieuw-Guinea Expeditie (1909-1910) bestond uit een kleine groep wetenschappers, 42 militairen en meer dan honderd dragers (deels veroordeelde dwangarbeiders) en terreinverkenner. Ditmaal wist Lorentz de bevolking te vriend te houden. Op 8 november 1910 bereikte hij met een kleine groep soldaten en dragers de eeuwige sneeuw van de Wilhelminaberg (nu de Puncak Trikora) op 4461 meter hoogte. De top zelf, op 4730 meter, zou pas in 1913 door een andere expeditie worden bedwongen. Tijdens de zware terugtocht stierven twee dragers van de kou. Lorentz raakte bij een val gewond, maar wist het basiskamp nog te bereiken. Over zijn ervaringen schreef hij in 1913 een boek – *Zwarte mensen, witte bergen* - dat in 2005 werd herdrukt. Na zijn reizen werkte Lorentz in de diplomatieke dienst. De naam Lorentz is op Nieuw-Guinea blijven voortleven in het Taman Nasional Lorentz (Nationale Park Lorentz). Dit nationale park staat sinds 1999 op de Werelderfgoedlijst van de Unesco.

Touwmuseum

Oudewater stond eeuwenlang bekend om zijn touwfabricage. Al rond 1500 werd in de stad touw geproduceerd en rond de stad floreerde de teelt van hennep, de grondstof voor touw. In 1672 waren

er maar liefst 37 touwslagerijen in Oudewater. Veel touw uit Oudewater werd gebruikt om de schepen op te tuigen van de VOC, de Verenigde Oost-Indische Compagnie (1602-1798) en de WIC, de West-Indische Compagnie (1621-1792). De eerste onderneming handelde op Azië, de tweede op Afrika en Noord- en Zuid-Amerika. Vanaf de achttiende eeuw liep de touwfabricage terug. Nu resteert nog één touwfabriek (Van der Lee) aan de rand van Oudewater. In de oude lijnbaan van deze touwfabriek werd in 1992 het touw geslagen voor de replica van het VOC-schip Batavia dat sinds 1995 in Lelystad ligt. In het museum is een deel van de stag (met 'muis') te zien waarmee de Batavia is getuigd.

Cornelius de Jong van Rodenburgh

Cornelius de Jong van Rodenburgh werd op 7 juni 1762 geboren in Oudewater, waar zijn vader, Dominicus de Jong, secretaris was. Van zijn jong gestorven moeder erfde hij de naam Van Rodenburgh. Als veertienjarige meldde Cornelis zich bij de marine. In 1780 ging hij als marine-officier aan boord van het oorlogsschip Mars naar Sint-Eustatius in het Caribisch gebied. Dit eiland was in 1636 door Nederland veroverd. De kolonie groeide uit tot een zeer winstgevend handelscentrum. Behalve in suiker en tabak handelden de Nederlanders in mensen: Afrikanen die zij tot slaven hadden gemaakt. Sinds 1775 was Sint-Eustatius betrokken bij de oorlog tussen de Britten en de opstandige Britse kolonie in Noord-Amerika. Hoewel Nederland officieel neutraal was, fungeerde het eiland als aanvoerlijn voor de Amerikanen. Tot frustratie van de Britten. Vanwege de gevaren in het oorlogsgebied kreeg het oorlogsschip Mars tot taak de Nederlandse koopvaarders te beschermen op hun reis naar Nederland. Op 1 februari 1781 vertrok de Mars met 23 koopvaarders van Sint-Eustatius. Twee dagen later veroverde de Britse admiraal sir George Rodney het eiland en plunderde het grondig. Het was het begin van een oorlog tussen Groot-Brittannië en Nederland (1781-1784). Rodney stuurde direct drie oorlogsschepen achter het Nederlandse konvooi aan. Cornelis de Jong van Rodenburgh beschreef in zijn brieven hoe de niets vermoedende Nederlandse commandant in vol ornaat stond aangetreden om de Britten te verwelkomen. Toen de kogels hem om de oren floten was het te laat. Hij was een makkelijk doelwit voor een Britse scherpschutter. In een half uur was de strijd voorbij. De Jong van Rodenburgh en de rest van de bemanning werden als krijgsgevangenen, de schepen als buit teruggebracht naar Sint-Eustatius. Eind 1781 mocht De Jong van Rodenburgh terug naar Nederland.

Van 1791 tot 1797 was De Jong van Rodenburgh kapitein op het fregat Scipio. Opnieuw kreeg hij te maken met de koloniale handel. In 1795 en 1796 konvoeierde hij een groep schepen van de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Deze koopvaarder voeren van Indonesië via Kaap de Goede Hoop naar Nederland. Hij wist de koopvaarders van Kaap de Goede Hoop veilig naar Europa te loodsen, hoewel de Britten loerden op deze rijke buit.

De Jong van Rodenburg stierf in 1838 in Den Haag. Hij liet ons zijn reisverslagen na.

Museum Paulina Bisdom van Vliet

Museum Paulina Bisdom van Vliet is het familiehuus van het patriciërsgeelacht Bisdom van Vliet. De eerste telg van de familie Bisdom vestigde zich in 1664 in Haastrecht als notaris. Daarna leverde de Haastrechtse tak van de familie nog veel bestuurders voor stad, waterschap en provincie. De laatste bewoonster, Paulina le Fèvre de Montigny - Bisdom van Vliet (1840-1923), bepaalde in haar testament dat het huis bewaard moest blijven in de staat zoals zij het had bewoond. Het tegenwoordige huis is overigens in de 19e eeuw gebouwd op de plaats van het vroegere familiehuus. Het museum bevat een schitterende collectie antiek Japans en Chinees sierporselein. Dit porselein werd kort na 1600 heel populair in Nederland. De VOC die handelde op Azië sprong hierop in. Zij liet het sierporselein op bestelling maken in Japan en China (het zogeheten Chine de commende). Vooral het Japanse porselein was kostbaar. Het werd vanaf 1646 gemaakt in Imari, dicht bij Nagasaki. Daar had de VOC als enige Europese mogendheid een handelspost mogen stichten op het kunstmatige eilandje Decima. Tot 1854 was dat het enige contactpunt tussen Japan en het Westen.

Het Aziatische porselein wijst op koloniale trekjes in de Haastrechtse familie. Een deel van het familiekapitaal vergaarde zij met investeringen in de VOC. Maar leden van de familie trokken ook zelf overzee. Adriaan Bisdom (geboren in 1710 in Haastrecht) nam als 28-jarige dienst bij de VOC. Hij trouwde in de machtige koloniale familie Falck en bracht het tot directeur van de belangrijke VOC-post in Bengalen, India. Onder zijn bewind verloor de VOC haar positie echter aan de Engelse concurrenten. In 1763 werd Bisdom dan ook naar Nederland teruggestuurd. Gedesillusionneerd, maar met een flink fortuin. In Haastrecht kwam hij overigens niet terug. Hij ging rentenieren in Eemnes.

Een andere Bisdom van Vliet, Cornelis, geboren in Haastrecht in 1739, trok naar de Nederlandse kolonie Demerary, het huidige Guyana. Deze kolonie lag pal naast Suriname in Zuid-Amerika. Cornelis Bisdom beheerde daar de katoen- en koffieplantage De Herstelling. Hij stierf al op 34-jarige leeftijd. Demerary was net als Suriname een zogenaamde plantagekolonie waar suiker-, koffie en katoen voor de Europese markt werd geproduceerd. Deze plantages leverden de eigenaren goud geld op. Maar het werk werd er verzet door Afrikanen, die als slaven waren aangevoerd: 200.00 naar Suriname, 11.000 naar Demerary. Zij deden het zware ontginningswerk in het oerwoud langs de rivier de Demerary, zorgden voor de aanplant, het onderhoud en de verwerking van de gewassen, zes dagen per week, het jaar rond, zonder loon, zonder rechten. Dit mensonterende arbeidsregime joeg de sterftcijfers op. Het leidde ook tot verzet, zoals de slavenopstand in 1789 op plantage de Uitvlugt, die met veel geweld en vertoon werd neergeslagen. 32 opstandelingen werden opgehangen of levend geradbraakt.

Behalve deze twee 'Bisdoms' heeft ook de man van Pauline Bisdom van Vliet – de vrouw die het museum naliet - als marineofficier de Nederlandse koloniën bezocht. Deze Johan Jacob le Fèvre de Montigny (1840-1881) kwam in 1878 voorgoed aan wal en volgde zijn schoonvader op als burgemeester van Haastrecht. Uit zijn kaarten- en boekencollectie (en zijn kruidnagelservies) blijkt zijn belangstelling voor wat in het nationalistisch jargon van zijn tijd 'tropisch Nederland' werd genoemd.

Bronnen:

Esther Verkaik en Elien Voerman, 'De kartografische collectie Bisdom van Vliet-Le Fèvre de Montigny', *Geo-Info* 2011 nr 3, 19-23.

C.H. de Jonge, *Gids van het Museum der Stichting Bisdom van Vliet Haastrecht* (s.l., s.a.).

Barbara Laan, *Museum Bisdom van Vliet Haastrecht* (Amsterdam 2013).

F. Dulm, *Zonder eigen gewinne en glorie. Mr. Iman Wilhelm Falck 17365-1785* (Leiden 2012).

J.L. van Zanten, *Arbeid tijdens het handelskapitalisme* (Amsterdam 1991).

Nettie Stoppelenburg, 'Hendrikus Albertus Lorentz (1871-1944) Expeditieleider' en 'Huis, stal en koetshuis van de familie Lorentz' op www.geschiedkundigeverenigingoudewater.nl.

Carla van Baalen en Dick de Mildt, *Weest wel met alle mensen. De 'Kaapse Brieven' van Cornelis de Jong van Rodenburgh* (Hilversum 2012).

www.wikipedia.org.

www.biografischportaal.nl

[www.dbnl.vaderlandsche letteroefeningen](http://www.dbnl.vaderlandscheletteroefeningen)

www.papuaerfgoed.org.

www.museumbisdomvanvliet.nl.

www.alken.info/wijckerheld#2039.